

WANDELING LANGS DE FRIESCHE KUST

KORT NA DEN

WATERVLOED VAN 1825,

DOOR

Mr. W. W. BUMA,

*voorgedragen in de Winteravond-vergadering van het Friesch
Genootschap den 20 Februarij 1868.*

Geachte Medeleden!

Voor eenige jaren deelde ik U mede, een — sedert in *de Vrije Fries*, dl. IX bl. 295, opgenomen — verhaal van een ooggetuige, eenvoudig, maar juist omdat het van een ooggetuige was, belangwekkend, omtrent de onmiddelijke gevolgen van den storm van 1776 op de zeeweringen langs de zuidwest- en zuidkusten van *Friesland*.

De veelvuldige zeer harde winden in Januarij dezes jaars, die op den 31 Januarij en 1 Februarij overgingen in een buitengewoon zwaren storm uit het zuidwesten, herinnerden mij levendig aan den storm en watervloed van 4 Februarij 1825, die op dien dag in 1868 voor de 43ste maal zou verjaren.

En die herdenking verlevendigde tevens bij mij de herinnering aan wat ik zelf, weinig dagen later in 1825, daarvan had gezien, en deed mij eene daarvan toen gehoudene aantekening weder in handen nemen.

De herlezing maakte mij indachtig, dat veel van hetgeen toen vrij algemeen bekend was, bij de meesten van het thans levend geslacht in 't vergetelboek is geraakt, en velen zich kwalijk meer de mogelijkheid kunnen voorstellen van hetgeen toen is geschied.

Juist echter gelijke vergeting van het voorledene, had tot in 1825 onze zeeweringen doen verwaarloozen, en was zóó middellijk de aanleiding tot de bezwijking daarvan op zoo vele punten.

Wel is men toen zeer onzacht wakker geschud uit den dommel; wel is sedert ontzaggelijk veel verbeterd, en waren onze zeeeringen nimmer zoo sterk als thans. — Maar tóch, de zee blijft ons altijd een gevaarlijke en nimmer te vertrouwen nabuur.

Van lieverlede zou ook, in de toekomst, „vergeten” weder gevaarlijk kunnen worden. Het gezegde van Cicero: „*Historia magistra vitae*,” geldt ook in dezen.

Het getal voorts van hen, die toen ooggetuigen waren, is reeds sterk gedund en zal binnen weinige jaren geheel te niet gaan.

Vanhier, dat ik meende, dat het eenvoudig verhaal door een ooggetuige, van wat hij toen zag, ook thans nog, eensdeels, nuttig kan zijn, anderdeels, juist omdat het van een ooggetuige is, belangstelling kon inboezemen, en tevens, als bijdrage tot de geschiedenis van *Frieslands* Dijkwezen, hier op zijne plaats zou zijn.

Ik waag het dus U voor te dragen wat ik toen heb ter neder geschreven, juist zoo als het mij, die toen nog slechts 22 jaren oud was, tot mijn geheugen, uit de pen is gevloeid, zonder eenige nadere omwerking of opsiering.

Alras nadat de storm van 4/5 Febrnarij 1825 had uitgewoed en de nadere berigten omtrent den omvang der verwoestingen inkwamen, beving mij het verlangen om dat alles van nabij persoonlijk in oogenschouw te nemen. Dit vereischte echter eene voetreis van verscheidene dagen langs de zee, in Februarij: — niet iedereen bezat daartoe de noodige krachten of genegenheid. Beiden had ik, en mijne toen nog geene twee jaren aangevangene praktijk als Advocaat liet mij ruimschoots den tijd. Gelukkig vond ik een gewenschten reisgenoot in mijner vrouws broe-

der, Mr. DANIEL DE BLOEQ VAN HAERSMA DE WITH, toen Grietman van *Oost-Dongeradeel*, wonende te *Metslawier*, doch 's winters te *Leeuwarden* verblijf houdende, en wel te moede vingen wij den tocht aan.

Den 14 Februarij 1825 vertrokken wij met de schuit naar *Dokkum*, reden van daar naar *Metslawier*, waar wij overnachtten, en begaven ons den 15, insgelijks te paard, naar *Paesens*, van waar wij onze reis, tot aan *Vollenhove* toe, steeds te voet voortzetten.

Op den zeedijk achter *Paesens* gekomen, zagen wij in de verte eene Amelander vischschuit niet ver van *Oostmahorn* boven op de kruin des dijks zitten; tevens vernamen wij, dat de beide laatste vischschuiten, die nog in *Paesens* over waren, in den laatsten storm waren verongelukt, zoodat dit weleer zoo bloeiend vischersdorp thans van dien tak van bestaan geheel beroofd was. — Eene tweede vischschuit zat niet verre bewesten *Paesens* op den voet des dijks; men was bezig haar af te brengen.

De zeedijk achter *Paesens* en verder westelijk was op verschillende plaatsen vrij zwaar beschadigd; er waren drie genoegzaam doorgaande gaten: als een tegenover een door een vroegere doorbraak gevormde kolk, een ander bij de zoogenaamde Nessumer trappen, en een derde wat verder op. Overigens was de dijk tot aan *Wierum*, hier meer daar minder, beschadigd, voornamelijk even boven de steenglooijing, die zelve weinig geleden had. De meeste gaten had men reeds, niet gevuld, maar daaraan eene zachtere helling gegeven (afgeglood) en dan met stroo bekramd en was met de anderen bezig. Het paalwerk had in

gansch *West-Dongeradeel* veel geleden, Tot eenige vergoeding echter waren er, naar de werklieden ons zeiden, 1500 à 1600 zoo eigene als vreemde dijkpalen aangespoeld en geborgen.

Wij merkten op, dat op zeer vele plaatsen twee, drie of meer glad afgezaagde onder-einden van palen stonden, boven op welke men, zonder eenige lassching of verbinding, andere einden paal gezet had (zoodat deze twee stukken te zamen de hoogte van één geheelen paal uitmaakten), deze einden slechts met eene ligte gording aan den eersten, wederzijds staanden, geheelen paal verbindende. Meermalen waren dan ook deze boven opgezette stukken weggeslagen en slechts de afgezaagde stompen blijven zitten, en zulks op vele plaatsen, waar meer andere geheele palen tevens waren uitgerukt, zoodat het scheen, dat deze opgezette bovineinden, weinig weerstand kunende bieden en spoedig door de zee uit den weg geruimd zijnde, eene opening gemaakt hadden, waardoor de golf van ter zijde vat op de geheele palen kreeg en deze dan ook uitligte, zoodat, *onzes inziens*, zulks de oorzaak geweest is van de vernietiging van veel paalwerk. Of deze handelwijze uit eene verkeerde zuinigheid van het dijksbestuur of uit bedrog des aannemers ontsproten zij, weten wij niet.

Van *Wierum* tot aan den *Ternaarder polder* had de dijk niet van belang geleden. In den *Ternaarder polder* vonden wij reeds eenige toppen der landen boven, en over het algemeen daarin nog een voet water, dat echter door de pomp sterk werd uitgeloozd; men rekende dat de polder met 3 à 4 dagen droog kon zijn.

Op den noordoosthoek was de kruin des dijks doorge-

spoeld, zoo als ook ten noorder op 2 à 3 plaatsen; evenwel bestond er geene formeele doorbraak, zóó namelijk, dat de dijk tot op den bodem geheel zou zijn weggespoeld. De pomp was aan het buiteneinde wel eenigzins beschadigd, maar had het nog gehouden. Tusschen den noord-oosthoek en de pomp zat een Amelander vischschip op de buitenhelling van den dijk. Zij was te oud en te zeer beschadigd, om de kosten van afbrenging waard te zijn, en zou dus gesloopt worden.

Van den Ternaarder polder tot aan den Holwerder vischweg had de dijk niet van belang geleden, behalve dat dicht bij genoemden vischweg in den *Holwerder Oostpolderdijk* eene verzakking had plaats gehad, ter lengte van circa 20 treden, waardoor de geheele binnenhelft des dijks, uit het midden van de kruin af, verplaatst was en de ringsloot gevuld had, zóódanig, dat men een nieuwe sloot er om toe had gegraven, om het water den vrijen afloop naar de pomp te hergeven. De oorzaak was geene uitspoeling, maar, naar men ons zeide, de dreuning aan de buitenzijde, door den woedenden golfslag te weeg gebragt, 't geen ook zeer waarschijnlijk was, daar de groene zode nog geheel aanwezig was en er geen gat bestond, zoo als in geval van overspoeling, maar de dijk met zeer groote stukken vaneen gescheurd was (in het groot zoo als zomers bij groote hitte). Overigens had de Holwerder Oostpolder niet onder water gestaan. Men was bezig voornoemde verzakking te herstellen, waartoe men in dezelve eene met die des dijks gelijkstaande helling van juffers had opgerigt.

Bij het Amelander veer, aan het einde van den Hol-

werder vischweg, zat eene turftjalk op de buitenhelling van den dijk.

In den *Holwerder Westerpolder* was, niet ver van het *Amelander veer*, ter plaatse waar de pomp geweest was, eene doorbraak van circa 2 roeden lengte en 16 voeten diepte, zoodanig echter, dat de voet des dijks, ter breedte van ongeveer 20 voet, met het uiterste einde van de pomp was blijven zitten. De oorzaak dezer doorbraak was, naar men ons zeide, dat het water zich, van buiten af, onder de pomp op, een weg gebaad had, en de pomp toen door de persing van onderen, aan den voet des dijks, waar er natuurlijk minder gewigt van aarde op lag, met die aarde er was uitgescheurd, en dit gat, daar het water alstoen ook den vrijen loop in de pomp zelve kreeg, toen spoedig de totale doorbraak van het verdere achterwaartsche gedeelte des dijks ten gevolge had. Men hield zich bezig met het digten van deze doorbraak, door middel van een grooten kistdam, geformeerd aan de binnenzijde door een regel in den grond geheide zware palen, met een zwaren schoorbalk vereenigd, en aan den buitenkant door regt opstaande planken tegen een minder zwaren schoorbalk, wordende de tusschenruimte met slijk van buitendijks gevuld; men dacht binnen 2 à 3 weken hiermede klaar te komen. Deze doorbraak, bij den eersten hoogen vloed ontstaan, had men toen met stroo, puin enz. weder gestopt gehad, maar bij den tweeden en hooger vloed was alles er weer uitgespoeld.

Een weinig verder was nog een vrij groot gat in den dijk.

In dezen polder begonnen eenige toppen der landen, schoon minder dan in den *Ternaarder polder*, boven te komen te komen; doorgaande zal er nog van 1 tot $2\frac{1}{2}$

voet water gestaan hebben; men loosde dit (daar de eigen pomp van den polder natuurlijk onbruikbaar was), door middel van eene nu gelegde pomp door den Holwerder vischweg, dicht aan het Amelander veerhuisje, in den Holwerder Oostpolder, die het door zijn gewone pomp in zee loste. — De Slaper- of Oudedijk, achter dezen polder liggende, is, naar ons oog, van 5 tot 8 voet lager dan de buitendijk, en dus, in geval van zware doorbraken in den polder, spoedig aan overspoeling blootgesteld.

Wij merkten bij den polderdijk, zoo als reeds te voren en ook later langs de geheele provincie op zeer vele plaatsen, op, dat men te voren de dijken veel van hun lichaam, en dus van hunne sterkte, benomen had, door den dijk met den dijk te maken, dat is, door, in geval van een gat van minder aanbelang in den dijk gespoeld, dit niet met van elders gehaalde aarde of andere specie te vullen, maar zulks met die van den dijk zelve te doen, zoodat deze, door dit dikwerf te doen, eindelijk in het midden van de buitenhelling hol was, en daardoor èn minder sterk èn meer vat aan het water gevende.

In *Ferwerderadeel* had de dijk, ofschoon niet door paalwerk beschut, geene schade van eenige beteekenis geleden; er waren slechts twee niet eens zeer groote gaten in gevallen, beide juist tegen boven op den kruin des dijks staande huisjes aan, doch deze waren reeds weer geheel gevuld en bekramd. Deze weinige schade is *onzes oordeels* voornamelijk te danken aan de hier ter plaatse voor den dijk liggende uitgestrekte keegen of buitendijkslanden, alsmede aan de goede helling des dijks.

In den dijk van het *Noorderleeg* (overigens, zoowel van binnen als van buiten, eene zeer goede helling hebbende)

waren eenige zware gaten aan de buitenzijde gevallen, geene aan de binnenzijde. Men was ijverig bezig ze met aarde uit de keegen weder te vullen, echter zonder bekramming, die men daar en op het overige *Bildt*, naar men ons zeide, nimmer in het werk stelt.

De invallende avond deed ons den verderen togt staken, en wij overnachtten in de niet ver van den zeedijk gelegene herberg van *Nieuwe Bildtzijl*. Die herberg stond toen als op een eiland, genoegzaam rondom door water omgeven. Vanhier, dat al het rattengeslacht uit den omtrek zijn toevlugt in de schuur scheen gezocht te hebben. Mijn reisgenoot althans kreeg er op zijn bed bezoek van en had daardoor, minder gelukkig dan ik, een slapeloozen nacht.

Den volgenden dag, 16 Februarij, togen wij langs den zeedijk verder naar *Harlingen*.

De dijk van de *Nieuwe Bildtpollen* was zeer zwaar beschadigd en vol gaten, waarvan verscheidene tot door de kruin des dijks, en had weinig tegenstand meer kunnen bieden.

De dijk van den *Nieuwen Bildtpolder* eveneens zeer zwaar beschadigd, en daarin eene formeele doorbraak van circa 15 roeden lengte en 30 voet diepte. Men was begonnen hem aan de buitenzijde provisioneel te beringen met een dijk, waartoe de specie, half klei, half slik, van buitendijks genomen werd. Verder was men voornemens den dijk, bij laag zomerwater, weer ter ouder plaatse te leggen en den nu gemaakten provisionelen dijk dan in de kolk te werpen.

In den zuidoosthoek van den *Nieuwen Bildtpolder* was eene formeele doorbraak in den *Slaperdijk*, doch reeds

bijna geheel weder gedigt. Men had begonnen er twee bollepramen, met steenen geladen, zoedanig in te laten zinken, dat zij een puntdam vormden, er voorts drie voerstroo met wagens en al ingereden en de rest met aarde gevuld. De dijk van den Nieuwen Bildtpolder scheen ons vrij zandig. Het *Nieuwe Bildt* en de Nieuwe Bildtpolder stonden nog geheel blank van water. Aan de beschadigde dijken waren meer dan 300 man aan het werk.

De zeedijk van het *Nieuwe Bildt*, schoon twee à drie voet lager dan de Nieuwe Bildtpolderdijk, had veel minder geleden; deszelfs helling is vrij goed.

Langs de dijken van het Noorderleeg, de Nieuwe Bildtpollen en den Nieuwen Bildtpolder staat geen paalwerk; dat voor het Nieuwe Bildt is vrij oud. De dijk van het Noorderleeg is, na den Slaperdijk bij *Zurich*, de best hellende, die wij gezien hebben.

Van *Dijkshoek* tot *Koehool* waren 4 à 5 zware gaten tot in en door de kruin; de zeilen lagen er nog in. Van *Koehool* tot *Roptazijl* waren mede eenige, waaronder zware gaten, en het paalwerk hier en daar zeer beschadigd.

Bij *Roptazijl*, juist ten zuiden van de sluis, was een buitengewoon zwaar gat bijna door, en het paalwerk er voor geheel weg; men had begonnen het te maken. Verder op naar *Harlingen* vonden wij vele en zware gaten, de meesten tot door de kruin, in welke allen de zeilen nog lagen. Naar ons beste geheugen waren er tusschen *Harlingen* en *Dijkshoek* van 20 tot 25 kapitale gaten en had het paalwerk veel geleden.

Te *Harlingen* was van het noorderhoofd de binnenste rei palen voor een groot gedeelte weggeslagen, in het midden van het zuiderhoofd eene doorbraak en het overige gedeelte

zeer beschadigd, behalve het uiterste eind in zee, 't welk geheel nieuw was en waarvan slechts de dekplanken misten. Drie of vier huizen waren, of geheel, of grootendeels weg; op vele plaatsen waren gaten in de straten geslagen, doch reeds weer gevuld. De blaauwe trappen waren door elkander gespoeld. De nieuwe muur ten noorden der stad heeft zich zeer goed gehouden en is geenszins beschadigd; de draaibrug is weggespoeld.

Na overnachting te *Harlingen* trokken wij den volgenden morgen, 17 Februarij, verder, naar *Stavoren*.

Van *Harlingen* tot *Makkum* hebben dijk en paalwerk weinig geleden, uitgezonderd vlak bij *Makkum*, waar twee groote gaten in den dijk vielen, waarin de zeilen nog lagen; ook waren er twee huizen, op den dijk staande, weggespoeld en een derde zwaar beschadigd.

Niet verre ten noorden van *Workum* waren twee groote gaten, van achteren geheel door, van 8 tot 10 voeten diepte; de voet des dijks echter stond nog op beide plaatsen. De rijdweg aan de binnenzijde des dijks aldaar was vol gaten en voor rijtuigen impassabel.

Bij de sluis te *Workum* zaten een vrij groote turftjalk en de veerman van *Workum* op *Amsterdam* naast elkander op den dijk en zouden tegen de huizen aangeslagen en deze vernield hebben, had men beide niet in den grond geboord. Men was bezig het veerschip, als vooraan zittende, af te brengen en hoopte zulks 's namiddags (den 17^{den}) gedaan te krijgen.

In den Ouden of Slaperdijk, tusschen *Workum* en *Hindeloopen*, was, ongeveer een half uur gaans van *Workum*, een formeele doorbraak van 300 voeten wijd en 40 voeten diep. De achter den dijk liggende vaart was door de

uit dit gat gespoelde specie verstoppt. Men zou deze braak aan de buitenzijde beringen en zulks beginnen met een kistdam; dit werk zou den volgenden dag worden aanbesteed.

In het *Workumer Nieuwland* stond naar onze gissing nog groot twee voet water. Van de elf er in staande boerenwoningen zijn eenigen bijna geheel vernield, anderen zwaar beschadigd. Wij spraken er een boer, met name **SIRBRAND WIERSMA**, die ons zeide 12 koeijen verloren te hebben.

In den zeedijk tusschen *Workum* en *Hindeloopen* waren verscheidene genoegzaam doorgaande gaten, ieder niet kleiner dan het grootste bij *Roptazijl*; verder eene formeele doorbraak, 200 voet wijd en 40 voet diep. Men was hier nog niet aan het herstellen.

Te *Hindeloopen* was aan de noordzijde, bij het inkomen van de stad, een zwaar 'gat geweest, doch reeds weer gemaakt.

Ook had de dijk aan de westzijde der stad veel geleden en waren daar eenige huizen beschadigd.

Van *Hindeloopen* tot aan het contributiehuis van *Wijn-britseradeel*, *Schuilenburg*, had de dijk minder geleden, maar van daar tot *Stavoren* meer dan wij nog ergens (de dijk tusschen *Harlingen* en *Roptazijl* niet uitgezonderd) gezien hadden, zoowel wat de lengte als de hoegrootheid van de gaten aangaat; ook het paalwerk was hier zeer zwaar beschadigd. Het laatste gat was digt aan *Stavoren* en zou, was het doorgebroken, de stad zelve in groot gevaar gebracht hebben. Het paalwerk, dat de stad zelve voor de zee beschut, is veelal weggeslagen en de kruin des dijks aldaar, tot op de er onder liggende fundamen-

ten van te voren daar gestaan hebbende huizen, afgespoeld, met zulk eene kracht dat de door *Stavoren* loopende gracht, die ongeveer 50 roeden van zee gelegen is, door het puin, waaruit die dijk meest bestond, geheel is verstoppt. Men dankte het aan gezegde fundamenten, dat er aldaar geene doorbraken gevallen waren en *Stavoren* dus voor het gevaar van in tweeën te worden doorgescheurd, bevrijd is gebleven. De zoutkeet van den Heer J. A. LOOTSMA is van achteren geheel vernield en de stal van het contributiehuis weggespoeld. De havenhoofden zijn aanmerkelijk beschadigd.

In de herberg te *Stavoren* bragten wij aan den algemeenen haard den avond door in gezelligen kout met ettelijke turf- en andere schippers, wier schepen in de haven lagen. Onder hen was de breed gerugde, onder den bijnaam van *Storm en Onweer* zeer bekende schipper.

De aanbreekende morgen van den 18^{den} Februarij zag ons weder op reis naar *de Lemmer*.

In den dijk van *Stavoren* tot aan het *Roode Klif* was wel hier en daar een gat, maar bij lange zoo erg niet als aan de andere zijde der stad. Van het *Roode Klif* zelf was een aanmerkelijk stuk, ter breedte van circa 20 voet en lengte van 250 treden, van boven tot beneden afgespoeld, zoodat de rijdweg over het *Klif* geheel weg en het spoor dus verder binnenwaarts verlegd was.

In *Gaasterland* was eene vischerswoning, aan zee staande, geheel weggespoeld; verder waren van de duinen of hoogten overal geheele stukken afgespoeld, zoodat het voetpad op vele plaatsen binnenwaarts verlegd was. Bij *Braamberg* was eene formeele doorbraak bij een uitwateringssluisje, circa 50 treden wijd. Van *Teakezijl* tot op een half uur

van *de Lemmer* had de dijk weinig geleden, maar dit laatste end weder meer on de steengloojing was op vele plaatsen zeer beschadigd. Vooraan in *de Lemmer*, op het westeinde, was een zwaar gat bijna door, verder een geheele regel paalwerk, voorleden jaar gezet, weggerukt en genoegzaam al de achtergevels der ten noordwesten der haven staande huizen ingeslagen, 3 à 4 huizen weggespoeld, een voorleden jaar nieuw gebouwd, op het einde bij het hoofd staande, half ingestort; het hoofd zelf beschadigd, schoon niet erg.

In het oosteinde van *de Lemmer* was een huis totaal weggespoeld en anderen beschadigd; verder nog genoegzaam in *de Lemmer*, naast het door den November-storm veroorzaakte gat, een dito.

Van *de Lemmer* werd 19 Februarij de tocht vroeg voortgezet om 's avonds nog *Vollenhove* te kunnen bereiken.

In den dijk van *de Lemmer* naar *Slijkenburg* was, 500 roeden van eerstgenoemde plaats, een gat van 130 treden wijdte geheel door, uitgezonderd 20 voeten breedte van den buitenvoet.

Vervolgens de dijk 300 treden lang zwaar geteisterd, zoodat de kruin daar meerendeels weg was. Een weinig verder een gat van 350 treden lang, van achteren meerendeels door, zittende er nog 10 treden breedte van den buitenvoet.

Het paalwerk voor dit gat was weinig beschadigd. Nog verder een gat van 50 treden staande de halve kruin en 40 treden geheel door.

Van 700—750 roeden van *de Lemmer* was de dijk ter lengte van 110 treden aanmerkelijk beschadigd; voorts een formeele doorbraak van 117 treden, welke provisioneel

reeds buitenwaarts beringd was met een kistwerk, $2\frac{1}{2}$ voet breed en $2\frac{1}{2}$ voet boven ordinair peil, als rekenende men dat de niet doorgebrokene gaten toch over het algemeen niet meer water konden keeren.

Van 750—800 roeden van *de Lemmer* was een gat van 68 treden, de voorste helft tot op het midden van de kruin weg en 30 treden geheel doorlopende.

Van 800—850 roeden was de dijk zwaar beschadigd.

Van 850—950 roeden eene formeele doorbraak, 20 treden breed, 10 voet diep, het overige zwaar beschadigd.

Van 950—1200 de dijk veel geleden; een gat van 20 treden en een van 50 treden, beide genoegzaam door; nog een dito van 160 treden, geheel door, werd beringd met kistwerk ut supra. Wat verder, de kruin ter lengte van 50 treden geheel weg, het overige gedeelte des dijks bijna geheel vernield.

Van 1200—1250 een gat van 50 treden, van achteren geheel door, de buitenvoet nog behouden.

Van 1250 tot aan *Schoterzijl* eene formeele doorbraak van 50 treden wijd, 30 voeten diep; eene arbeiderswoning, juist achter die plaats van den dijk gestaan hebbende, was geheel vernield en weggespoeld. Voorts de achterkant des dijks over deze geheele distantie van een klein half uur gaans door het overloopen van het water uitgespoeld, ter wijdte van 6—8 en ter diepte van 7—9 voet, hier meer, daar minder.

Van *Schoterzijl* (die niet stroomde) tot *Slijkenburg* had de dijk weinig geleden.

Benoordoosten *Slijkenburg* was in den Frieschen Lindedijk een zeer zwaar gat, waardoor eene nog niet geheel volbouwde boerenplaats grootendeels was ingestort. Voorts

kort daaraan eene formeele doorbraak in denzelfden Lindedijk van 20 tot 30 roeden wijd en 40 voet diep. (NB. Het gedeelte des dijks, waarin dit laatste gat ligt, moet door één boer onderhouden worden.)

In Slijkenburg waren eene oude vrouw en twee kinderen verdronken en 3 of 4 huizen vernield. In het (onder *Overijssel* behoorende) *Onland* hebben vier huizen gestaan, waarvan een zóódanig weggespoeld met man, vrouw en drie kinderen, vee enz., dat op het huissteed niets dan de pomp, en deze twee manshoogte uit den grond gezet, te zien was.

Het lijk der vrouw was nog maar alleen gevonden en begraven. Het tweede huís was ook genoegzaam weg en de overigen zwaar beschadigd, zijnde slechts een boer (KLAAS DIKKEN) zijn vee behouden.

Op een dezer vier plaatsen was een paard van de hielinge gespoeld, doch na 1½ uur weer aan komen zwemmen en had het leven behouden.

In *de Kuinder* waren bijna 30 huizen geheel vernield en 108 zwaar beschadigd, zijnde er in het geheel 140 à 150 huizen geweest; 130 menschen hadden hun leven in een toevallig daar liggend schip gered.

Op eene bovenkamer hadden 47 menschen zich geborgen en daar een geruimen tijd doorgebracht, terwijl het huis steeds in gevaar van instorten was, 't geen echter gelukkig afliep. In *Kuinre* waren vijf menschen verdronken.

De dijk tusschen *Kuinre* en *Blokzijl* en van daar tot *Vollenhove*, te zamen 3½ uur gaans, was, in één woord, overal, hier minder, daar meer vernield. Men zou moeite hebben, zoo men zulks al konde doen, er tien roeden aan een stuk te toonen, waar de dijk niet zeer zwaar beschadigd was en althans een gedeelte van de kruin miste.

De dijk is op deze geheele distantie bijna nergens met paalwerk voorzien, 't geen ook minder noodig is, daar er op de meeste plaatsen buitendijks land is en de golfslag dus daardoor gebroken wordt. De specie, waaruit de dijk bestond, was meestal zeer los, zandig of knippig.

Het dorp *Blankenham*, tusschen *Kuinre* en *Blokzijl*, langs den zeedijk liggende, zoodat zeer vele huizen op den achtervoet des dijks stonden, was totaal vernield.

Op 2 of 3 na waren alle huizen, die wij er zagen, of slechts een hoop puin, of geheel of gedeeltelijk ingestort en veelal onbewoonbaar en verlaten door de bewoners.

Overal zagen wij verdronken en gevild vee aan den dijk liggen, op eene plaats 56 van één boer. Naar men ons zeide, waren er 28 menschen en circa 1200 stuks vee omgekomen. Een kuiper, wiens huis in *Kuinre* vernield was, en die dus naar zijne ouders te *Blokzijl* vertrok, wees ons de puinhoopen van eene woning, waarin zijne schoonmoeder en schoonzuster waren verdronken. Een weinig verder zagen wij een boerenjongen in de puinhoopen (in den letterlijken zin des woords, want er was niets dan een hoop steenen) van het ouderlijk huis omwroetende, of er nog iets van eenige waarde onder bedolven mogt liggen; terwijl hij van de daarin gewoond hebbende vader, moeder en zeven kinders de eenigst overgeblevene was, zijnde al de overigen eene prooi der woedende golven geworden.

Het gehuchtje *Baarle* dicht aan *Blokzijl* had minder geleden als hooger liggende. In *Blokzijl* waren, volgens de ons aldaar gedane opgave, 17 huizen totaal en 83 gedeeltelijk vernield. Bij de *Moespot*, $\frac{1}{4}$ uur dezerzijds

Vollenhove, waren vijf huizen weggespoeld en drie menschen omgekomen, alsmede veel vee.

Toen wij *Vollenhove* naderden, trok het mij, die daar voor het eerst kwam, dat de naam dier plaats steeds *Folno* werd uitgesproken. In die uitspraak is dus bewaard gebleven de overoude benaming van *Fulnaho* of *Folleno* (zamengetrokken *Folno*), waaronder die plaats in de middeleeuwen het vroegste voorkomt.

Vollenhove, als hooger liggende, had niets geleden, wat de huizen betreft; de mond van de haven echter was vol zand gespoeld, zoodat eenige arme vischschuiten daarin waren opgesloten; ook een stuk van de aan zee liggende kerkhofsbuitenmuur was vernield.

Tot *Vollenhove* hadden wij steeds den dijk gehouden, doch thans moesten wij, wilden wij niet langs den zelfden weg terugkeeren, varen. Wij gingen dus, na nachtverblijf aldaar, den 20 Februarij een half uur van *Vollenhove* in een punter en voeren gedeeltelijk over verdronken land, door een aan de vaart liggend gehuchtje *de Muggenbeet*, waar alle huizen, of geheel vernield, of zeer zwaar beschadigd en genoegzaam allen verlaten waren; onder de half ingestorte huizen zagen wij het gevilde vee nog liggen. Ook in het Gietersche meer, dat wij overvoeren, dreef veel gevild vee. Landwaarts in zagen wij eene Schoklandsche vischschuit, althans een goed half uur binnen den dijk, in den grond geslagen. Wij passeerden verder ook het gehucht *Kalenburg*, waar al het vee en drie menschen verdronken en de meeste huizen zwaar beschadigd waren. Van daar kwamen wij te *Ossenzijl*, waar twee huizen vernield en zes menschen omgekomen waren. Van *Ossenzijl* voeren wij achter den Overijsselschen Lindedijk, over het

verdronken land heen, tot op een half uur van *Oldemarkt*, van waar wij langs den Lindedijk onzen weg vervolgden. Een boerenjongen, die ons verzelde, wees ons onderweg aan den dijk de plaats, waar de lijken zijner beide ouders waren aangespoeld. Te *Oldemarkt* werden 150 menschen in de school geherbergd: het dorp zelf had, als hooger liggende, niets geleden; in het Schoutambt van dien naam echter waren negen menschen omgekomen, de zes van *Ossenzijl* er onder gerekend. Van *Oldemarkt* gingen wij over hoog land naar *de Blesse* en naar *Wolvega*; de over de Linde liggende brug niet ver van *Wolvega* was, wat het houtwerk betrof, niet beschadigd, maar de kistdam van den opreed was, aan de zijde van *de Blesse*, ter diepte van 15 voet onder water uitgespoeld. De stijlen van de brug rustten dus niet meer in den grond, maar hingen, als zijnde de grond onder de brug weggespoeld.

Te *Wolvega* vonden wij het kerkgebouw dienende tot tijdelijke huisvesting van zoo vele menschen als het kon bevatten; allen vlugtelingen uit hunne, in de omstreken door het ingestroomde zeewater vernielde of onbewoonbare huizen. Zij hadden de kerkbanken tot legersteden ingericht en de predikstoel werd gebruikt door hen, die van onderkleeding verwisselden.

Wij overnachtten te *Wolvega* onder het gastvrije dak van den Grietman van *West-Stellingwerf*, Mr. N. VAN HELOMA, en maakten gaarne gebruik van zija vriendelijk aanbod om met hem in den boeijer van zijne schoonmoeder, Mevrouw de Weduwe BIENEMA, geboren BERGSMA, naar *Leeuwarden* terug te keeren.

Van *Wolvega* voeren wij dus den 21 Februarij langs de Tjonger en over het Tjeukemeer verder naar *Leeuwarden*,

terwijl wij hier en daar in *St. Jansga* en langs het Tjeukemeer zwaar beschadigde en ingestorte huizen zagen, en steeds een gezigt water rondom ons hadden, zoodat wij slechts op aanwijzing der overal tijdelijk geplaatste rijsbakens konden zeilen. Vanhier ook, dat de invallende duisternis ons noodzaakte, om den nacht in de herberg bij *Irnzumerzijl* door te brengen, en wij eerst den volgenden namiddag, den 22 Februarij 1825, *Leeuwarden* weder bereikten.

Wij hebben in 't algemeen opgemerkt, dat, onzes bedunkens, de dijken in deze provincie meest allen veel te steil waren, zoowel van voren als vooral ook van achteren, zoodat het water, bij overlooping, door den zwaren val, spoedig van achteren eene uitspoeling maakt, en 't geen, naar men ons meermalen gezegd heeft en wij zelve zagen, vele schade aan de dijken heeft toegebracht.

Nog merkten wij op, dat wij bij geen op de buitenhelling des dijks staand afschutsel (voor het vee) kwamen, of het water had rondom de palen gaten gewoeld, de meesten weggespoeld en er groote gaten gemaakt.

Wat het paalwerk betreft, over het opzetten van stukken hebben wij boven gesproken, maar in 't algemeen meenden wij ook te bespeuren, dat de palen veeltijds niet diep genoeg geheid waren geweest, en dus, voor den golfslag, die als een hefboom tegen het uit den grond staand einde werkt, niet bestand, waren weggeslagen.

14 Februarij 1825 uit *Leeuwarden*.

14/15 „ *Metslawier*.

15/16 „ *Nieuwe Bildtzijl*.

16/17 „ *Harlingen*.

17/18	Februarij	<i>Stavoren.</i>
18/19	„	<i>Lemmer.</i>
19/20	„	<i>Vollenhove.</i>
20/21	„	<i>Wolvega.</i>
21/22	„	<i>Irnsumerzijl</i> en
22	„	weder te <i>Leeuwarden.</i>
